

מנקודת מבטו של אקטואר ביטוח חיים ופנסיה: מהם מקדמי קיצבה אקטואריים? - כתבה מס' 6

האקטואר רועי פולניצר מסביר על מקדמי הקיצבה האקטואריים שבעזרתם חברות הביטוח קובעות מה תהיה גובה קצבת הפנסיה החודשית של המבוטחים בביטוחי מנהלים בעת הגעתם לגיל פרישה.

לחילופין, על סמך לוחות תמותה של ישראל: 2016-2020 שפורסמו על ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ביום 9.5.22 הגיל הממוצע בעת המוות של גבר בן 67 (בהתבסס על לוח מספר 3: יהודים – זכרים) עומד כיום על 85.03 (ע"פ אותה המתודה שתוארה לעיל).

לחילופין חילופין, על פי לוחות תמותה של המוסד לביטוח לאומי שפורסמו בקובץ תקנות ההיוון של המוסד לביטוח לאומי מספר 7669 מיום 9.6.16 הגיל הממוצע בעת המוות של גבר בן 67 (על פי לוח 1: גברים) עומד כיום על 84.29 (ע"פ אותה המתודה שתוארה לעיל).

כיוון שמדובר בפוליסת ביטוח מנהלים, קרי, בהסכם משפטי, הרי שהמבוטח לא יפסיק לקבל את הכסף אחרי 200 חודשים, אלא יקבל אותו עד מותו. מטרת המקדמים היא להבטיח שחברת הביטוח תוכל לשלם למבוטחים לפי תוחלת החיים הממוצעת. מרבית הפוליסות מבוטחות למבוטח תקופת תשלום מינימלית, למשל 15 שנה, ואם הוא הולך לעולמו בתוך אותה תקופה, נמשך התשלום והכסף מועבר למוטביו (קרי, לשאייריו הרשומים בפוליסה).

טבלאות הקיצבה גם קובעות באיזה יחס יירד בכל שנה הסכום שיקבל אדם היוצא לגמלאות. כיוון שתוחלת החיים עולה, ניתן לחשב היום פחות או יותר מה יהיה המקדמים בעוד 100 שנה. חשוב לציין, כי ברגע שהמבוטח יוצא לגמלאות, ה"מקדם" של נותר קבוע. אם תוחלת החיים עולה לפתע, חברת הביטוח אינה יכולה להקטין את הקיצבה, בעוד שבקרנות הפנסיה המצב שונה הואיל ומדובר בתקנון הניתן לשינוי חד צדדי ולא בחוזה משפטי שבו השינוי חייב להיעשות בהסכמת שני הצדדים.

הכותב הינו הבעלים והאקטואר הראשי של "שווי פנימי", פירמה העוסקת ביעוץ פיננסי בתחומים של הערכות שווי, אקטואריה ועוד. לכותב ניסיון אינטנסיבי של מעל 16 שנים בתחום אקטואריית ביטוח חיים ופנסיה הכולל תמחור, עריכת מחקרים, בניית מודלים אקטואריים, הערכת פרמיות סיכון והערכת תעריפים ועבודות של חווי ביטוח חיים.

המעניקות קיצבה ל-20 שנה או ל-25 שנה או לכל החיים. הבעיה היא כיצד לחשב כמה כסף לתת למבוטח בכל חודש כדי שיקבל תמורה בעד כספו מחד, וגם שיהיה מספיק כסף מאידך. זאת ועוד: את ההבטחה נותנים למבוטח כאשר הוא חותם על הפוליסה, למשל כשהוא בן 30, וחברת הביטוח צריכה להעריך מה תהיה תוחלת החיים בעוד 37 שנה (כשיגיע בחיים לגיל 67 – גיל פרישה).

כאן נערכים חישובים סטטיסטיים הדומים מאוד לאלו המבוצעים בקרנות הפנסיה. חברת הביטוח מעריכה מה תהיה תוחלת החיים ומהי התשואה שהיא תשיג על החיסכון החודשי של המבוטח, ולפי חישוב זה קובעים מקדם שממנו נגזר התשלום החודשי. הכלל האקטוארי גורס שכלל שהמקדם גבוה יותר, כך הפנסיה שיקבל המבוטח תהיה קטנה יותר.

בכל פוליסת ביטוח מנהלים שתרכשו, תמצאו טבלה בה מפורט כמה כסף תקבלו בכל חודש עבור כל 10,000 ש"ח שצברתם כחיסכון. נביא דוגמא.

נניח שבפוליסת ביטוח מנהלים מסויימת נכתב כי המבוטח היוצא לגמלאות בגיל 67 יקבל מחברת הביטוח גימלה של 50 ש"ח עבור כל 10,000 ש"ח שחשך. מכאן שאם אותו אדם חשך עד הפנסיה 1,000,000 ש"ח, הרי שהוא יקבל קיצבה חודשית של 5,000 ש"ח. מדוע? עבור כל 10,000 ש"ח הוא יקבל 50 ש"ח, ו-1,000,000 ש"ח הם 100 פעמים 10,000 ש"ח. כלומר: הוא יקבל בכל חודש 100 פעמים 50 ש"ח שהם 5,000 ש"ח, עגול, פיקס, און דה ספוט – בדקתי.

מהו המקדם של אותו אדם? 10,000 חלקי 50, שהם 200. מקדם של 200 אומר שתיאורטית הכסף שנצבר בפוליסה אמור להיגמר אחרי 200 חודשים שהם 16 שנים ושמונה חודשים, כלומר – בגיל 83.67, קצת מתחת לתוחלת החיים (expectation of life).

כך למשל, על סמך לוחות תמותה בביטוח שפורסמו בחוזר ביטוח 18-9-2022 על ידי האוצר ביום 22.6.30 הגיל הממוצע בעת המוות (average age at death) של גבר בן 67 (בהתבסס על לוח תמותה שנכון ל-31.12.2015 שפורסם בחוזר פנסיה 6-3-2017, עם קידום ל-31.12.2018 לפי שיפורי התמותה בחוזר ביטוח 10-1-2019 ועם קידום פעם נוספת לשנת 2022 לפי שיפורי התמותה שפורסמו בחוזר ביטוח 18-9-2022) עומד כיום על 87.79 (המדידה בוצעה בשיטה אקטוארית המכונה curtate expectation, הסופרת אך ורק שנים שלמות מתוך אורך החיים העתידי ועל מנת לקבל קירוב טוב ל- complete expectation, הסופרת את אורך החיים המלא הוספתי 0.5 על מנת להתעלם מהשנים הלא שלמות בממוצע).

מבחנת המבוטחים ישנם שני סוגים של פוליסות ביטוח מנהלים: פוליסה הונית ופוליסת קיצבה, שהן למעשה שתי שיטות לפיהן ניתן לקבל את כספי החיסכון. המרכיב ההוני משמעותו קבלה של כספי החיסכון בסכום חד-פעמי לפי תנאי הפוליסה, כשהוא פטור ממס. מרכיב הקיצבה הוא הזכות לקבל את כספי החיסכון בקיצבה חודשית עם היציאה לגמלאות לפי מפתח שנקבע מראש (קרי, מקדמים). אותה קיצבה חייבת במס.

רבים היו מעדיפים כמובן, שכספי הביטוח שלהם יינתנו להם בסכום חד-פעמי ולא בקיצבה ארוכת שנים, ובמשך תקופה ארוכה מי שהיה לו פוליסת ביטוח מנהלים אך העדיף את המסלול הזה. ואולם, המדינה סגרה את המסלול ההוני כיוון שהיא רצתה שהאזרחים יקבלו קיצבה חודשית בעת פרישתם ולא סכום חד-פעמי של כסף אותו הם עלולים לבזבזו ולאחר מכן ליפול לנטל עליה.

עד ל-31.12.2007 המדינה נהגה לקבוע באופן ברור כמה כסף "מותר" להפריש לאפיק ההוני וכמה כסף "מותר" להפקיד למטרות קיצבה. במילה "מותר" כוונתי היא שהמדינה נותנת גם כיום הטבות מס למי שחושך כסף לעתידו, אבל ההטבות האלו הוגבלו בתקרות ובסוגי ההפקדות. כך שבעבר המדינה נתנה הטבות מס קודם כל למי שמפקיד במסלולי קיצבה, ורק לאחר מכן למי שמפקיד במסלול ההוני.

יתרה מכך: ישנה גם תקרה כוללת של ש"ח שמעבר לה המדינה אינה נותנת הטבות מס. מי שמרוויח מעל לגובה תקרה זו, המשתנה אחת לכמה חודשים, יכול כמובן להמשיך ולהפריש כספים לביטוחי המנהלים, אבל הוא לא יקבל הטבות מס מהמדינה.

החל מ-1.1.2008 לא ניתן להפריש עוד כסף לאפיק הוני ולמעשה מסלול זה נחסם כליל.

בכתבות הקודמות הסברתי כיצד אנו מפרישים כסף לחברת הביטוח, כמה אנו משלמים, כמה הולך לחיסכון ומה לרכישת ביטוח, אבל איך נדע כמה כסף יהיה לנו כשנצא לגמלאות? זוהי שאלה חשובה ביותר עם תשובה מעט מורכבת.

כאשר מדובר בפוליסה הונית, כלומר, סכום כסף חד פעמי, אין כל בעיה: הסכום שמצטבר בחברת הביטוח לאחר תוספת התשואה וניכוי עמלות הניהול, מגיע למבוטח ללא מס בגיל הפנסיה.

הבעיה מתחילה כאשר מנסים לחשב בפוליסות הקיצבה כמה יקבל המבוטח בכל חודש. ישנן סוגים שונים של פוליסות: כאלו

